

Bankwatch
Network

Przewodnik po funduszach europejskich

maj 2024

SPIS TREŚCI

Wprowadzenie.....	3
Fundusze unijne.....	5
Budżet UE – wieloletnie ramy finansowe.....	5
Fundusze polityki spójności.....	6
Inne programy w ramach Wieloletnich Ram Finansowych.....	8
Mechanizm Sprawiedliwej Transformacji.....	9
Plan odbudowy: NextGenerationEU.....	14
Instrument na rzecz Odbudowy i Zwiększania Odporności.....	15
Nowe wyzwania – plan REPowerEU.....	17
Programy finansowane z przychodów z unijnego systemu EU ETS.....	19
Fundusz Modernizacyjny.....	19
Społeczny Fundusz Klimatyczny.....	21
Europejski Bank Inwestycyjny.....	22
Zaangażowanie.....	23
Dlaczego i jak angażować się w programowanie i wdrażanie funduszy UE?.....	23
Programowanie.....	25
Wdrażanie.....	26
Zostań beneficjentem.....	27
Czteropunktowa lista kontrolna dla dobrego partnerstwa.....	28
Przykłady projektów działań na rzecz klimatu wspieranych przez fundusze UE.....	29

WPROWADZENIE

UE zapewnia różne fundusze, aby pomóc państwom członkowskim we wdrażaniu polityki UE. Wsparcie finansowe UE jest ważnym źródłem osiągnięcia celów Zielonego Ładu. W latach 2021-2027 utworzono wiele funduszy i programów, które są dostępne z tradycyjnego budżetu UE (wieloletnie ramy finansowe), z planu odbudowy po pandemii (Next Generation EU) oraz z dochodów z rynku uprawnień do emisji dwutlenku węgla (ETS). Łącznie programy te zapewniają miliardy euro na inwestycje w działania na rzecz klimatu i pomagają osiągnąć cele redukcyjne na 2030 rok.

Komisja Europejska twierdzi, że „do osiągnięcia celów Zielonego Ładu i REPowerEU potrzebne będą dodatkowe inwestycje w wysokości ponad 620 miliardów euro rocznie”.¹

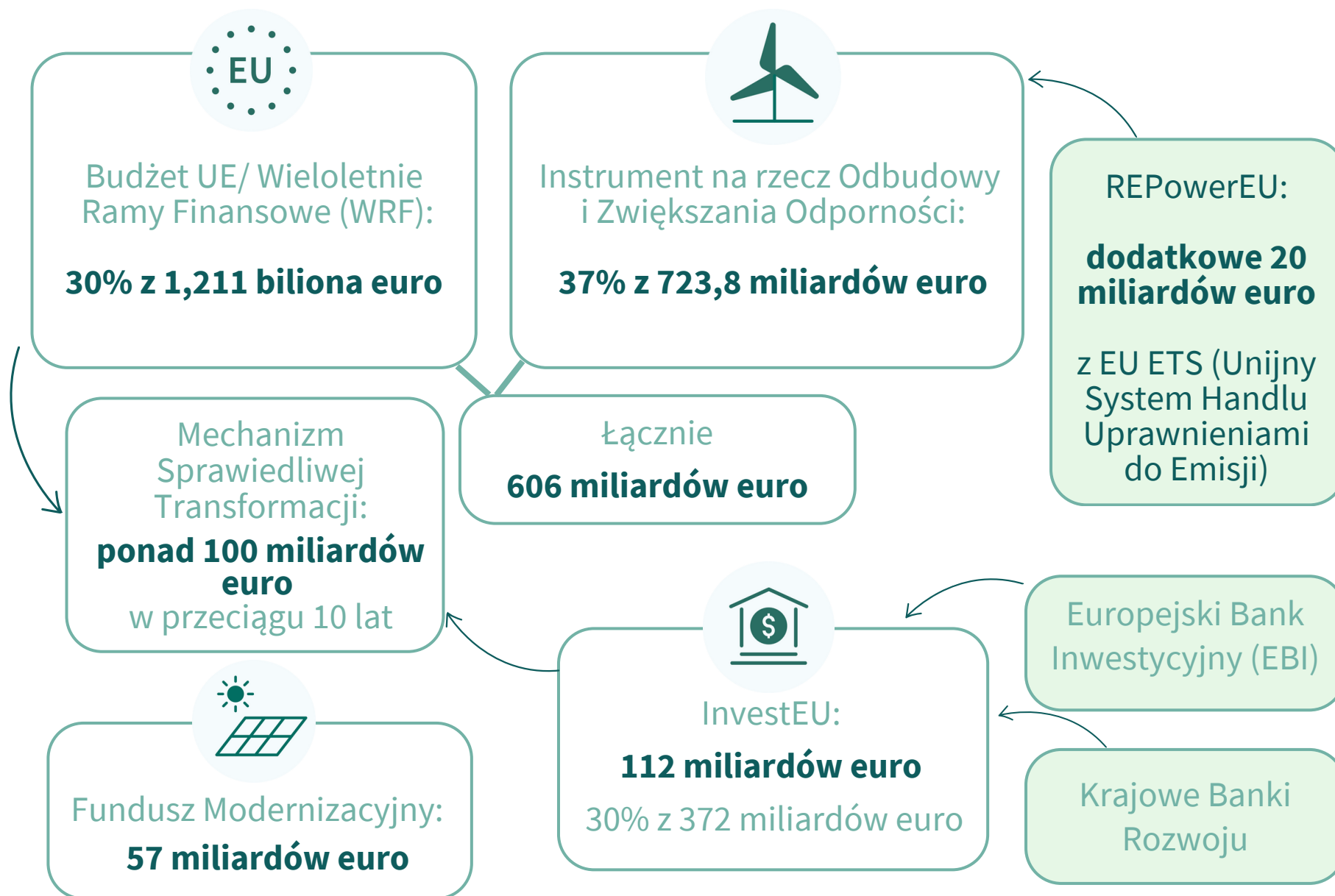
Niezależne analizy² pokazują, że w latach 2021-2027 z wybranych, głównych programów UE dostępnych jest prawie 400 mld euro na walkę ze zmianami klimatu. Nie obejmuje to wspólnej polityki rolnej (WPR) UE i programu „Horyzont Europa”. To niewielki ułamek tego, co jest potrzebne, ale już teraz może przyczynić się do znacznej części inwestycji klimatycznych, zwłaszcza w krajach, które w dużym stopniu polegają na finansowaniu ze środków UE.

Niniejszy przewodnik pokazuje znaczenie funduszy unijnych, które są najbardziej istotne dla działań w dziedzinie klimatu, a mianowicie funduszy polityki spójności, Instrumentu na rzecz Odbudowy i Zwiększania Odporności, Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji, Funduszu Modernizacyjnego i Społecznego Funduszu Klimatycznego. Przedstawia on, w jaki sposób obywatele mogą uczestniczyć w projektowaniu i wdrażaniu funduszy UE, aby zapewnić ich pełny potencjał przynoszący korzyści społeczeństwu i środowisku.

¹ Komisja Europejska, [Strategic Foresight Report 23 – ‘Sustainability and wellbeing at the heart of Europe’s Open Strategic Autonomy’](#), Komisja Europejska, 6 lipca 2023 r.

² Agora Energiewende, [EU climate funding tracker](#), Agora Energiewende, 20 czerwca 2023 r.

Planowe wsparcie dla działań klimatycznych 2021-2030

Budżet UE – Wieloletnie Ramy Finansowe

Wieloletnie Ramy Finansowe (WRF) to długoterminowy budżet Unii Europejskiej na okres siedmiu lat. Określa on priorytety i limity wydatków UE dla różnych obszarów polityki i programów, takich jak rolnictwo, rozwój regionalny, badania i innowacje oraz pomoc zewnętrzna.

Obecne WRF obejmują okres od 2021 do 2027 r., a ich budżet wynosi 1,211 bln euro. Są to pierwsze WRF, które uwzględniają wystąpienie Wielkiej Brytanii z UE i wpływ pandemii COVID-19, ponieważ wspierają także plan odbudowy dla Europy.

WRF są negocjowane między Komisją Europejską, Parlamentem Europejskim i państwami członkowskimi i wymagają jednomyślnej zgody wszystkich krajów. Negocjacje są złożone i wymagają zrównoważenia różnych priorytetów i interesów krajowych. Wieloletnie ramy finansowe obejmują mechanizm rabatów i składek, w ramach którego niektóre kraje otrzymują zmniejszone płatności do budżetu UE.

Fundusze polityki spójności

Polityka spójności jest główną polityką inwestycyjną UE, z kwotą 378 mld euro dostępną w ciągu 7 lat (545 mld euro przy współfinansowaniu krajowym). Jest wyrazem solidarności gospodarczej między różnymi regionami UE i odgrywa kluczową rolę w kształtowaniu inwestycji publicznych, zwłaszcza w Europie Środkowej i Wschodniej. Celem jest katalizowanie walki ze zmianami klimatu poprzez przeznaczenie konkretnych środków na działania transformacyjne.

Polityka spójności składa się z kilku funduszy, znanych jako **europejskie fundusze strukturalne i inwestycyjne (EFSI)**. Są one głównymi instrumentami wdrażania polityki spójności UE i obejmują:

- Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego (312,73 mld euro)
- Europejski Fundusz Społeczny Plus (EFS+) (142 mld euro)
- Fundusz Spójności (49,18 mld euro)
- Fundusz na rzecz Sprawiedliwej Transformacji (26,96 mld euro)

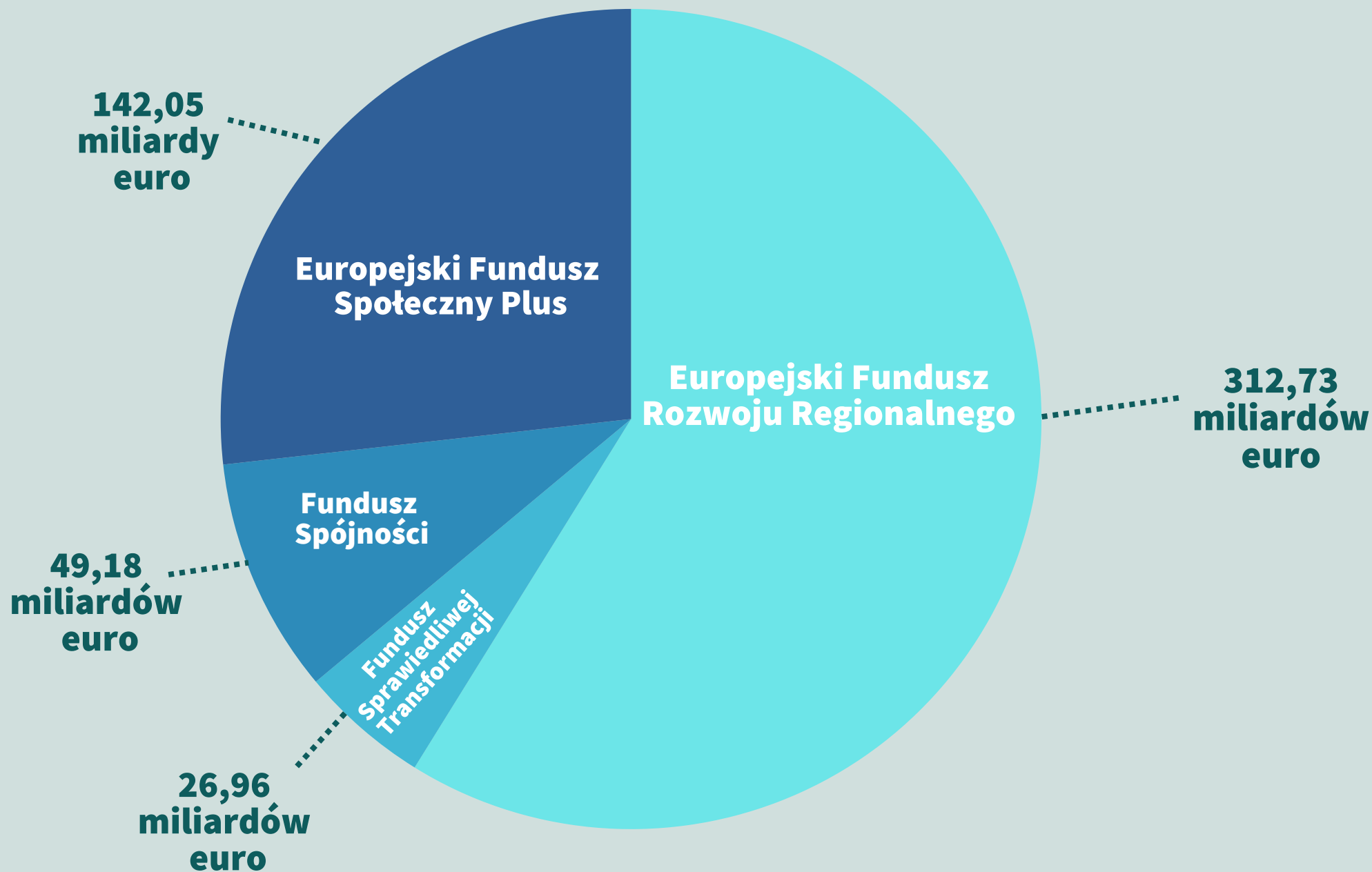
Każde państwo członkowskie przygotowuje umowę partnerstwa, we współpracy z Komisją Europejską określając, w jaki sposób zamierza wykorzystać fundusze do osiągnięcia celów i priorytetów UE.

Polityka spójności odgrywa ważną rolę w przeciwdziałaniu zmianom klimatu i promowaniu zrównoważonego rozwoju w UE. Niektóre z jej funduszy są skoncentrowane na działaniach w dziedzinie klimatu. Poprzez różne instrumenty finansowe polityka ta może wspierać inwestycje, które przyczyniają się do łagodzenia zmiany klimatu i przejścia na gospodarkę niskoemisyjną. Na przykład, państwa członkowskie zaplanowały około 20 mld euro z funduszy polityki spójności na renowację budynków i inwestycje w efektywność energetyczną na lata 2021-27.³

Polityka spójności opiera się na określonych zasadach i standardach. Zasada „nie czyni poważnych szkód” (*Do No Significant Harm*, DNSH) została również włączona do funduszy polityki spójności wskutek jej wprowadzenia do funduszy NextGenerationEU.

³ Renovate Europe, [2021-2027 Cohesion policy support for energy efficiency and building renovation](#), *Renovate Europe*, kwiecień 2023 r.

Łączna suma funduszy w ramach polityki spójności

Inne programy w ramach Wieloletnich Ram Finansowych

Oprócz polityki spójności, kilka innych programów finansowanych z unijnego siedmioletniego budżetu wspiera działania na rzecz klimatu, w szczególności instrument „Łącząc Europę” (*Connecting Europe Facility, CEF*), który wspiera rozwój infrastruktury energetycznej, transportowej i cyfrowej. CEF współpracuje z europejskimi funduszami strukturalnymi i inwestycyjnymi (EFSI), programem „Horyzont Europa” oraz Instrumentem na rzecz Odbudowy i Zwiększania Odporności. Horyzont Europa, główny program badań i innowacji z budżetem 95,5 mld euro (w tym 5,4 mld euro z NextGenerationEU), odgrywa kluczową rolę w przeciwdziałaniu zmianie klimatu, wspieraniu celów zrównoważonego rozwoju ONZ i zwiększaniu konkurencyjności UE. Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW), również z budżetem w wysokości 95,5 mld euro, przeciwdziała zmianom klimatu poprzez inwestycje w zrównoważone rolnictwo, ochronę środowiska, energię odnawialną i zmniejszenie śladu węglowego gospodarstw rolnych i obszarów wiejskich.

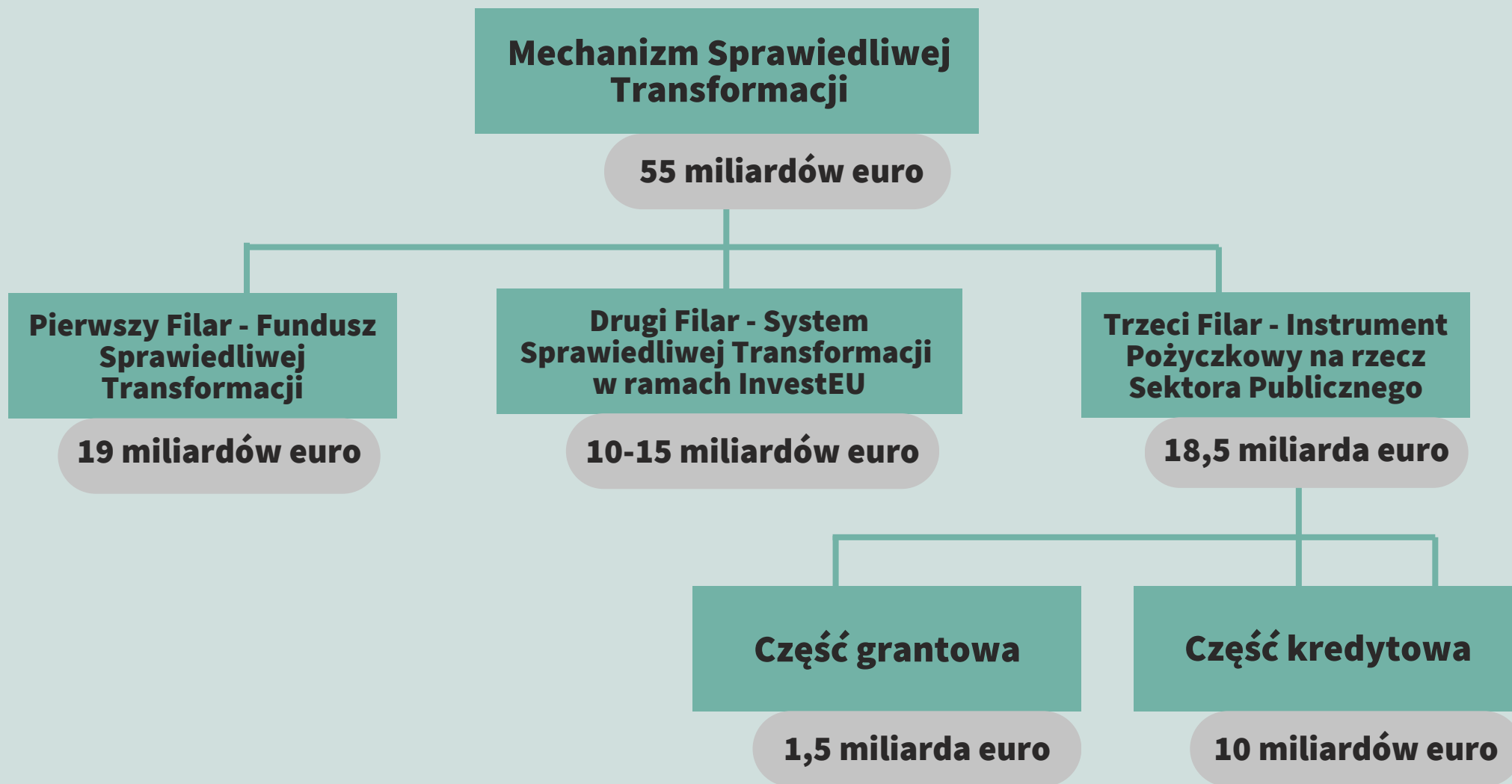
Mechanizm Sprawiedliwej Transformacji

Mechanizm Sprawiedliwej Transformacji (MST) to program rozwoju regionalnego ogłoszony przez Komisję Europejską w styczniu 2020 roku. Oczekuje się, że zmobilizuje około 55 miliardów euro na inwestycje w tym obszarze. Jego celem jest zapewnienie finansowania krajom i regionom, które mają być szczególnie dotknięte odejściem od paliw kopalnych w ramach Europejskiego Zielonego Ładu. Mechanizm Sprawiedliwej Transformacji składa się z trzech filarów. Pierwszym z nich jest Fundusz Sprawiedliwej Transformacji (*Just Transition Fund*), drugim – System Sprawiedliwej Transformacji InvestEU (*InvestEU Just Transition Scheme*), a trzecim – instrument pożyczkowy dla sektora publicznego obsługiwany przez Europejski Bank Inwestycyjny (EBI).⁴

⁴ Więcej informacji na temat drugiego i trzeciego filaru można znaleźć w naszym briefingu, [The second and third pillars of the Just Transition Mechanism](#), marzec 2023 r.

Filary Mechanizmu Sprawiedliwej Transformacji

Rodzaje inwestycji kwalifikujących się do każdego z trzech filarów są różne. Pierwszy filar wspiera przede wszystkim projekty, których celem jest przeciwdziałanie negatywnym skutkom gospodarczym zielonej transformacji w regionach o wysokiej emisji dwutlenku węgla, takim jak bezrobocie, drenaż mózgów i problemy społeczne. Można tego dokonać poprzez dywersyfikację gospodarczą, przekwalifikowanie, podnoszenie kompetencji oraz włączenie społeczne pracowników i osób poszukujących pracy. Pierwszy filar może być również wykorzystywany do finansowania innych działań, pod warunkiem, że przyczyniają się one do wdrażania transformacji na poziomie lokalnym. Przykłady kwalifikujących się projektów obejmują badania i innowacje, inwestycje w efektywność energetyczną i energię odnawialną, inteligentną i zrównoważoną mobilność lokalną, cyfryzację, regenerację gleby, gospodarkę o obiegu zamkniętym oraz infrastrukturę społeczną dla placówek opieki nad dziećmi i osobami starszymi.

Drugi filar zakłada finansowanie szerszego zakresu projektów, w tym: energię odnawialną, efektywność energetyczną, infrastrukturę energetyczną i transportową, ciepłownictwo, dekarbonizację, infrastrukturę społeczną i dywersyfikację gospodarczą. Niestety, drugi filar obejmuje również wsparcie projektów gazowych, które są sprzeczne z ambicjami określonymi w Europejskim Zielonym Ładzie.

Podobnie jak drugi filar, trzeci filar ma szerszy zakres niż Fundusz na rzecz Sprawiedliwej Transformacji. Ponieważ trzeci filar wspiera wyłącznie projekty realizowane przez władze publiczne, będzie on przede wszystkim finansował duże inwestycje infrastrukturalne zbyt mało dochodowe dla finansowania komercyjnego. Typowe projekty wspierane w ramach trzeciego filaru należą do kategorii takich jak energia i transport, ciepłownictwo, efektywność energetyczna (w tym renowacja budynków) i infrastruktura społeczna.

Jakie rodzaje projektów mogą uzyskać wsparcie w ramach każdego z filarów?

Filar 1: Fundusz Sprawiedliwej Transformacji

Zróżnicowanie ekonomiczne

Przekwalifikowanie i włączenie pracowników

Zielona transformacja i włączenie społeczne

Filar 2: System Sprawiedliwej Transformacji w ramach InvestEU

Infrastruktura energetyczna i transportowa

Projekty gazowe

Ciepłownictwo

Dekarbonizacja

Pilar 3: Instrument Pożyczkowy na rzecz Sektora Publicznego

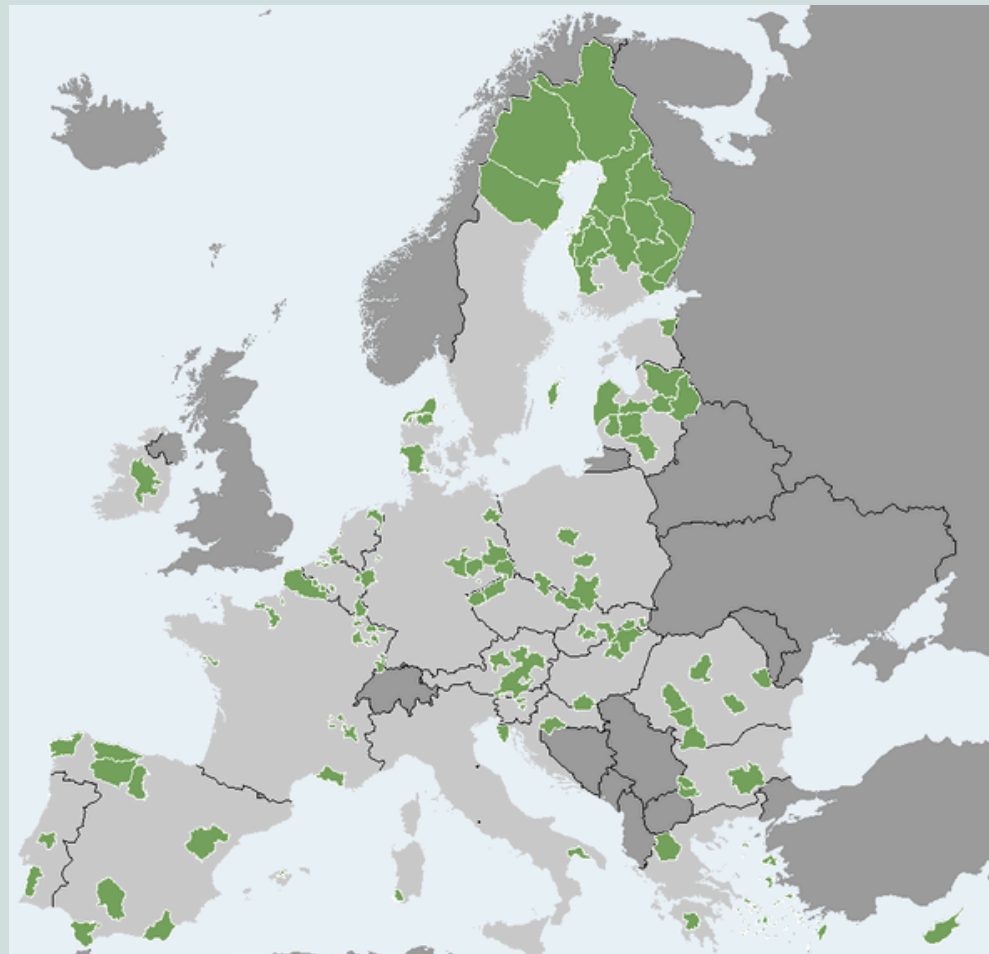
Działania transformacyjne prowadzące do neutralności klimatycznej

Infrastruktura energetyczna i transportowa

Ciepłownictwo

Efektywność energetyczna (włączając renowację budynków)

Aby otrzymać finansowanie w ramach mechanizmu sprawiedliwej transformacji, regiony muszą przedłożyć Komisji Europejskiej do zatwierdzenia terytorialne plany sprawiedliwej transformacji (TPST). TPST muszą szczegółowo opisywać planowany proces transformacji na poziomie regionalnym i uzasadniać, dlaczego oczekuje się, że zielona transformacja będzie miała szczególnie negatywny wpływ na dany region. Termin zatwierdzenia TPST upłynął 31 grudnia 2022 r. Wszystkie regiony zaznaczone na zielono na poniższej mapie zostały zatwierdzone na czas.

Plan odbudowy: NextGenerationEU

NextGenerationEU to unijny plan odbudowy mający na celu zaradzenie gospodarczym i społecznym skutkom pandemii COVID-19. Plan został zaproponowany przez Komisję Europejską w maju 2020 r. i uzgodniony przez państwa członkowskie w lipcu 2020 r. Aby jednak uwzględnić dodatkowe finansowanie, państwa członkowskie uzgodniły zmiany w unijnym budżecie na lata 2021-2027, które obejmują dodatkowe finansowanie kluczowych obszarów, takich jak zdrowie, badania naukowe i zmiana klimatu. WRF i NextGenerationEU są zatem ze sobą ściśle powiązane.

Instrument na rzecz Odbudowy i Zwiększania Odporności, będący sercem NextGenerationEU, jest nowym flagowym programem wspierającym inwestycje krajów UE w kluczowych sektorach. Pieniądze w wysokości 806,9 mld euro, dostępne dla krajów UE w formie dotacji i pożyczek, mogą być wykorzystywane do wspierania inwestycji i reform, które pomagają pobudzić gospodarki państw członkowskich i mogą stanowić potężną dźwignię do wzmocnienia działań na rzecz klimatu. Zgodnie z obecnymi zasadami, Instrument na rzecz Odbudowy i Zwiększania Odporności zakończy się w 2026 roku.

Instrument na rzecz Odbudowy i Zwiększania Odporności

Instrument na rzecz Odbudowy i Zwiększania Odporności (*Recovery and Resilience Facility*, RRF) ma na celu zapewnienie wsparcia finansowego państwom członkowskim szczególnie dotkniętym pandemią, z naciskiem na promowanie odbudowy gospodarczej i zwiększanie odporności na potencjalne kryzysy w przyszłości.

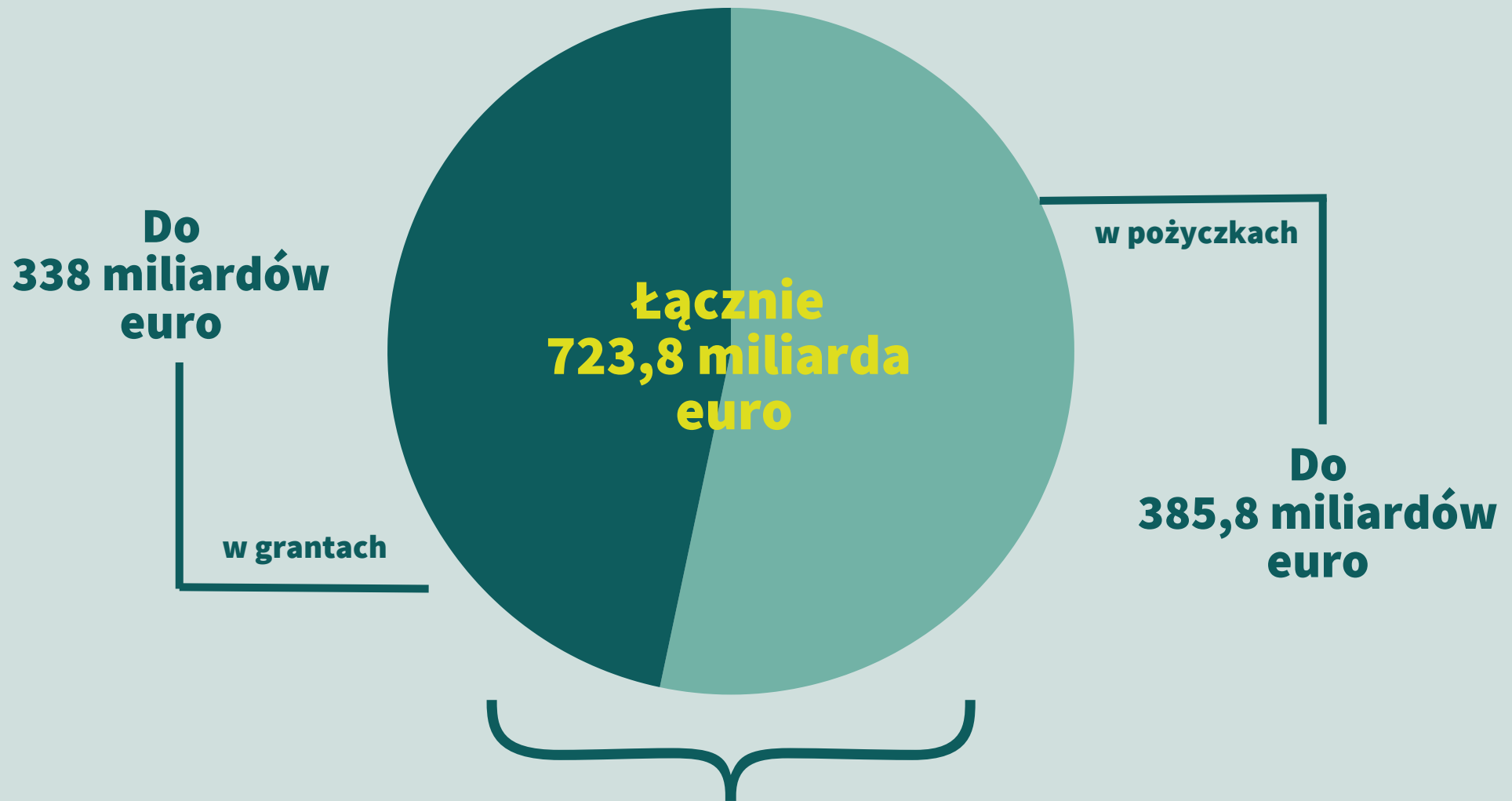
Aby otrzymać finansowanie, każde państwo członkowskie musiało przedłożyć do zatwierdzenia krajowy plan odbudowy i zwiększania odporności (KPO), zobowiązując się do konkretnych reform i inwestycji, przy czym co najmniej 37% środków należało przeznaczyć na działania w dziedzinie klimatu. Co więcej, nic w planach nie powinno szkodzić środowisku, dzięki zastosowaniu zasady „nie czynienia poważnych szkód” (zasada DNSH), która musi być stosowana do wszystkich inwestycji w planach.

Dzięki RRF planowane są ważne reformy i inwestycje wspierające działania na rzecz klimatu. Z instrumentu tego mogą jednak korzystać również projekty budzące wątpliwości, dlatego wdrażaniu tych planów musi być ściśle monitorowane.

Krajowe plany odbudowy określają sposób inwestowania funduszy na odbudowę. Pieniądze będą wypłacane po zakończeniu konkretnych działań, a nie na podstawie wydatków na poszczególne projekty. Oznacza to, że przed dokonaniem jakichkolwiek płatności z RRF Komisja Europejska oceni, czy państwo członkowskie osiągnęło określone cele pośrednie i końcowe związane z realizacją swojego planu.

Aby sfinansować RRF, UE pożyczka pieniądze na międzynarodowych rynkach kapitałowych. Będą one spłacane przez długi okres, do 2058 roku. Powinno to zapobiec presji na finanse publiczne państw członkowskich i pozwolić im skupić się na odbudowie.

Instrument na rzecz Odbudowy i Zwiększania Odporności – dostępne fundusze

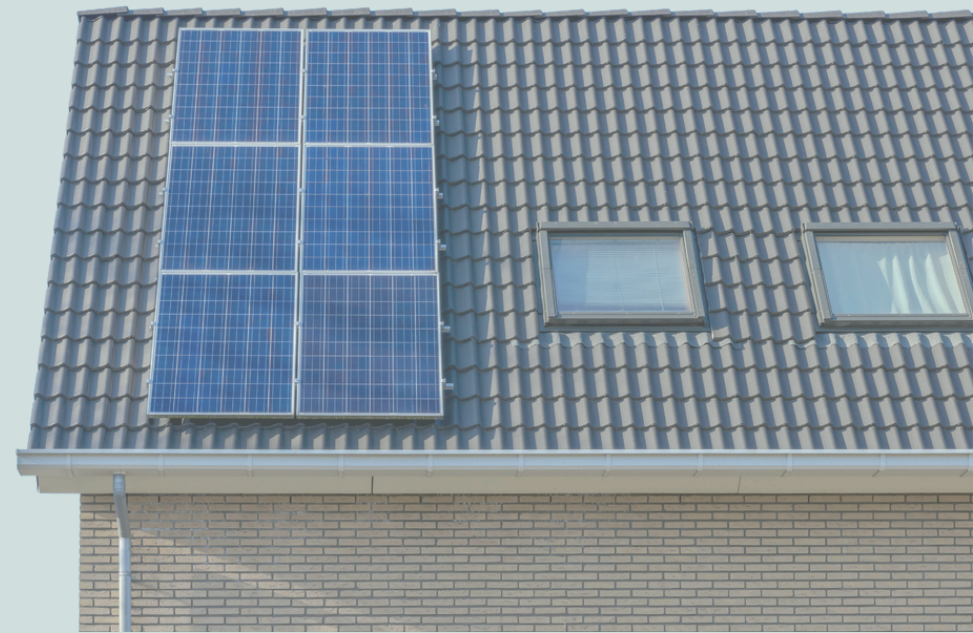

Przynajmniej 37% łącznej kwoty powinno być przeznaczane na działania wspierające cele klimatyczne

Nowe wyzwania – plan REPowerEU

RRF jest również podstawą planu REPowerEU, strategii UE przyjętej w odpowiedzi na inwazję Rosji na Ukrainę. Celem REPowerEU jest położenie kresu zależności od importu paliw kopalnych z Rosji. W dniu 18 maja 2022 r. Komisja Europejska zaproponowała zmianę rozporządzenia w sprawie RRF aby do istniejących planów odbudowy i zwiększania odporności państw członkowskich dodać nowe rozdziały REPowerEU.

Plan ma na celu dywersyfikację dostaw energii, zwiększenie efektywności energetycznej i przyspieszenie wprowadzania odnawialnych źródeł energii. Aby wesprzeć niezbędne inwestycje, państwa członkowskie mogą ubiegać się o dodatkowe finansowanie, przedkładając Komisji Europejskiej rozdziały REPowerEU w celu sfinansowania konkretnych działań. Fundusze UE są dostępne na wsparcie przedsiębiorstw, gospodarstw domowych i infrastruktury krytycznej potrzebnej do bezpiecznej transformacji energetycznej.

Na finansowanie tych rozdziałów państwa członkowskie mają do dyspozycji środki z różnych źródeł:

- 5,4 mld euro z rezerwy na dostosowanie do brexitu
- 20 mld euro nowych dotacji z unijnego systemu handlu uprawnieniami do emisji EU ETS
- do 117 mld euro może zostać przesunięte z programów polityki spójności
- 225 mld euro niewykorzystanych pożyczek z RRF

Osiągnięcie celów REPowerEU będzie wymagało znacznych dodatkowych inwestycji, w szczególności we wdrażanie odnawialnych źródeł energii, efektywność energetyczną i oszczędność energii, a także znaczne przyspieszenie już zaplanowanych inwestycji.

Aby dowiedzieć się więcej o tym, jak państwa członkowskie planują inwestycje, zobacz raport Bankwatch (dostępny wyłącznie po angielsku) „Repower communities – not fossil fuels. Analysis of the revised national recovery and resilience plans of 15 Member States”.⁶

⁶ CEE Bankwatch Network, [Repower communities – not fossil fuels. Analysis of the revised national recovery and resilience plans of 15 Member States](#), CEE Bankwatch Network, 11 października 2023 r.

PROGRAMY FINANSOWANE Z PRZYCHODÓW Z UNIJNEGO SYSTEMU HANDLU UPRAWNIENIAMI DO EMISJI EU ETS

Fundusz Modernizacyjny

Fundusz Modernizacyjny to program finansowy wspierający państwa członkowskie UE o najniższych dochodach w przejściu na neutralność klimatyczną poprzez modernizację systemów energetycznych i poprawę efektywności energetycznej. Zakres funduszu obejmuje wsparcie inwestycji w:

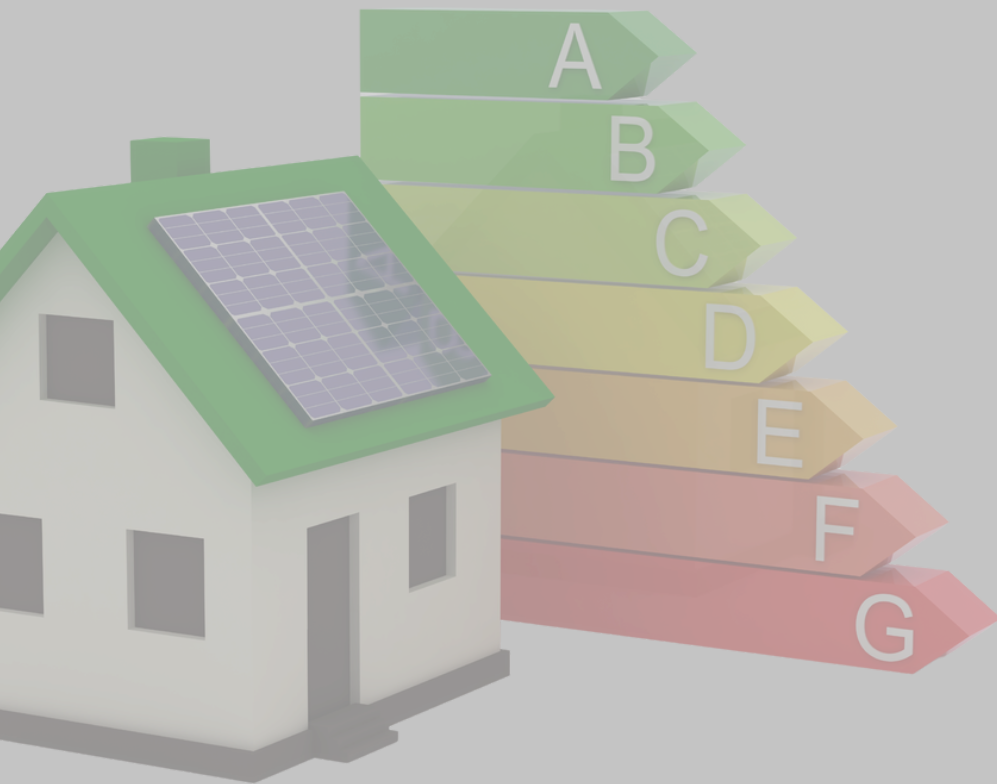
1. Energię odnawialną
2. Efektywność energetyczną
3. Magazynowanie energii
4. Sieci energetyczne
5. Sprawiedliwą transformację w regionach zależnych od węgla

Fundusz Modernizacyjny rozpoczął działalność w styczniu 2021 roku i będzie wspierał inwestycje do 2030 roku. Jest finansowany z przychodów z aukcji uprawnień do emisji w ramach systemu handlu uprawnieniami do emisji (EU ETS). Łączne przychody Funduszu Modernizacyjnego wyniosą nawet 57 mld euro w latach 2021-2030, przy założeniu ceny emisji dwutlenku węgla na poziomie 75 euro/tCO₂.

PROGRAMY FINANSOWANE Z PRZYCHODÓW Z UNIJNEGO SYSTEMU HANDLU UPRAWNIENIAMI DO EMISJI EU ETS

Zakres geograficzny Funduszu Modernizacyjnego jest ograniczony do państw członkowskich UE, których PKB na mieszkańca wynosi mniej niż 60 procent średniej UE. Obecnie kwalifikuje się 13 państw członkowskich, w tym Bułgaria, Chorwacja, Czechy, Estonia, Łotwa, Litwa, Polska, Rumunia, Słowacja i Węgry. Największymi beneficjentami Funduszu Modernizacyjnego są Polska, Czechy, Rumunia i Węgry.

Jeśli jednak fundusze nie zostaną zainwestowane w sposób rozsądny, mogą potencjalnie wspierać projekty, które utrwalają zależność od paliw kopalnych i przyczyniają się do zmian klimatu. Dlatego też kluczowe jest, aby Fundusz był wykorzystywany do wspierania projektów, które są zgodne z celami klimatycznymi UE i promują przejście na gospodarkę niskoemisyjną. Aby to zapewnić, Komisja Europejska ustaliła kryteria wyboru projektów kwalifikujących się do finansowania z Funduszu Modernizacyjnego, w tym konieczność wykazania ich wpływu na redukcję emisji, efektywność energetyczną i promowanie energii odnawialnej.

Spółeczny Fundusz Klimatyczny

Komisja Europejska zaproponowała Spółeczny Fundusz Klimatyczny (SFK) jako narzędzie ochrony grup najbardziej narażonych na negatywne skutki wprowadzenia nowego systemu handlu uprawnieniami do emisji dla budynków i transportu drogowego (tzw. ETS 2). Działania i inwestycje wspierane przez Fundusz powinny koncentrować się na:

- Zwiększeniu efektywności energetycznej budynków,
- Dekarbonizacji ogrzewania i chłodzenia budynków,
- Integracji energii ze źródeł odnawialnych,
- oraz zapewnieniu lepszego dostępu do bezemisyjnej i niskoemisyjnej mobilności i transportu.

Całkowity budżet na lata 2026-2032 wynosi do 65 mld euro dla państw członkowskich, w zależności od ceny emisji dwutlenku węgla. Ponadto państwa członkowskie powinny współfinansować co najmniej 25% szacowanych kosztów, co podniesie budżet do nawet 86,7 mld euro.

Podobnie jak w przypadku RRF, państwa członkowskie będą musiały opracować Krajowy Plan Społeczno-Klimatyczny określający wszystkie planowane działania i inwestycje, które mają być finansowane z Funduszu. W celu zminimalizowania obciążeń administracyjnych, plan powinien być spójny z Krajowymi Planami na rzecz Energii i Klimatu (KPEiK).⁷ Plan będzie musiał zostać zatwierdzony przez Komisję Europejską. Państwa członkowskie będą sprawozdawać się z postępów we wdrażaniu planów w dwuletnich sprawozdaniach połączonych ze sprawozdaniem z postępów w realizacji KPEiKów.

EUROPEJSKI BANK INWESTYCYJNY

Europejski Bank Inwestycyjny (EBI) jest ramieniem finansowym UE i jednym z największych wielostronnych kredytodawców na świecie. Jego głównym celem jest wspieranie rozwoju rynku wewnętrznego w interesie UE poprzez udzielanie pożyczek i innych produktów finansowych na projekty sektora publicznego i prywatnego służące realizacji celów polityki UE. EBI jest własnością państw członkowskich i działa niezależnie od instytucji UE.

EBI odgrywa ważną rolę we wspieraniu funduszy UE poprzez zapewnianie finansowania dla projektów kwalifikujących się do wsparcia z tych źródeł. W szczególności EBI wspiera projekty, które przyczyniają się do realizacji celów polityki UE, takich jak przejście na gospodarkę niskoemisyjną i odporną na zmianę klimatu, spójność społeczną i rozwój gospodarczy. EBI zapewnia również pomoc techniczną, aby wesprzeć inwestorów w przygotowaniu i realizacji projektów kwalifikujących się do finansowania w ramach programów UE.

EBI utrzymuje bliskie stosunki z Komisją Europejską, która jest odpowiedzialna za zarządzanie wieloma funduszami UE. Komisja Europejska i EBI współpracują w celu określenia priorytetowych sektorów i obszarów inwestycyjnych, w których kredyty EBI mogą uzupełniać finansowanie UE.

ZAANGAŻOWANIE

Dlaczego i jak angażować się w programowanie i wdrażanie funduszy UE?

Zapewnienie udziału społeczeństwa w zarządzaniu funduszami UE ma kluczowe znaczenie i może przynieść korzyści dla działań na rzecz klimatu. Dzięki ścisłemu zaangażowaniu obywateli i interesariuszy w planowanie i wydatkowanie funduszy UE, rządy i organy publiczne odpowiedzialne za zarządzanie funduszami mogą zwiększyć ambicje polityki klimatycznej i odzwierciedlić potrzeby i interesy obywateli. Udział społeczeństwa pomaga również zapewnić, że nowe polityki i środki uwzględniają nierówności społeczne i środowiskowe oraz mogą zwiększyć legitymizację i akceptację społeczną dla działań na rzecz klimatu.

Aby jak najlepiej wykorzystać fundusze UE, ważne jest zaangażowanie wszystkich zainteresowanych stron na wszystkich etapach procesu programowania. Obywatele UE odgrywają kluczową rolę w zapewnieniu mądrego i efektywnego wykorzystania środków publicznych na inwestycje transformacyjne zgodne z Europejskim Zielonym Ładem.

Zasady angażowania społeczeństwa różnią się w zależności od funduszy. W polityce spójności rządy krajowe muszą przestrzegać zasady partnerstwa i angażować interesariuszy przy podejmowaniu decyzji dotyczących budżetu UE, zgodnie z Europejskim kodeksem postępowania w zakresie partnerstwa, ustanowionym rozporządzeniem delegowanym (UE) nr 240/2014. Kodeks partnerstwa określa standardy zaangażowania wszystkich grup partnerów w programowanie, wdrażanie, monitorowanie i ocenę funduszy UE. Wdrażanie partnerstwa jest również zagwarantowane w art. 8 tzw. rozporządzenia ogólnego nr 2021/1060, regulującego wdrażanie funduszy europejskich na lata 2021-2027.

W przypadku innych funduszy wymogi są mniej rygorystyczne. Na przykład obowiązkowe konsultacje są jedynie wskazane w rozporządzeniu w sprawie RRF, bez wyjaśnienia, w jaki sposób angażować partnerów w wysokiej jakości dialog. Może to prowadzić do problemów we wdrażaniu tych funduszy, ponieważ warunki mogą nie być odpowiednie dla beneficjentów i wyzwań, przed którymi stoją. Zwiększa to również ryzyko wątpliwych wydatków.

Aby odpowiednio zaangażować interesariuszy w zarządzanie funduszami UE, potrzebne są konkretne kroki na różnych etapach procesu. Społeczeństwo powinno mieć możliwość uczestnictwa w każdym z nich.

Programowanie

Programowanie to etap, na którym kraj decyduje, jak wydać pieniądze UE, opracowując nadrzędny (krajowy, regionalny) plan lub program. Obywatele mogą wpływać na lokalne, regionalne, a nawet krajowe decyzje i decydentów, proponując rozwiązania, wspierając organizacje pozarządowe i domagając się odpowiedzialnych działań.

Na etapie programowania na szczeblu krajowym władze przygotowują i przyjmują kilka kluczowych dokumentów. Są to zazwyczaj:

- Analizy społeczno-gospodarcze określające priorytety krajowe na nadchodzący okres
- Regionalne plany rozwoju
- Warunki ramowe, tj. krajowe plany w dziedzinie energii i klimatu
- Umowy partnerstwa i programy operacyjne w ramach polityki spójności
- Plany inwestycji i reform w ramach Instrumentu na rzecz Odbudowy i Zwiększania Odporności

Istnieje szereg możliwości udziału społeczeństwa w opracowywaniu każdego z tych dokumentów. Aby jednak wpłynąć na ostateczne wyniki zgodnie z konkretnymi potrzebami, potrzebne jest proaktywne i długoterminowe zaangażowanie obywateli.

Aby umożliwić skuteczną mobilizację interesariuszy, rekomendujemy utworzenie społeczności lub koalicji aktywnych uczestników, którzy określają swoje priorytety na wczesnym etapie procesu programowania. Pozwoli to na właściwe planowanie, identyfikację potrzeb i podział pracy. Ważne jest również zapewnienie świadomości odpowiednich instytucji, przygotowanie harmonogramów i określenie terminów w procesie programowania. Jako zainteresowana strona możesz regularnie wysyłać listy i stanowiska do władz i już na wczesnym etapie wchodzić w dialog z władzami. Zidentyfikuj społeczność, organizacje pozarządowe i stowarzyszenia gospodarcze, które mogą zostać partnerami lub dołączyć do wspólnych inicjatyw. Więcej inicjatyw obywatelskich na tym etapie zwiększy prawdopodobieństwo, że priorytety obywateli zostaną odzwierciedlone w planach i programach. Identyfikacja i zaproszenie do współpracy odpowiednich ekspertów podniesie jakość pracy w grupach roboczych i wystąpieniach publicznych.

Wdrażanie

Jednym z ważnych sposobów zaangażowania się jest reprezentowanie swojej społeczności w komitetach monitorujących. Komitety monitorujące są tworzone w celu sprawdzenia, czy dane inwestycje, działania, projekty, reformy itp. są prawidłowo wdrażane. Przewodniczy im odpowiednie państwo członkowskie (lub instytucja zarządzająca), a w ich skład wchodzi partnerzy regionalni, gospodarczy i społeczni. Jako członek tego organu będziesz mieć prawo głosu i dostęp do bezpośrednich i aktualnych informacji na temat wdrażania programów i inwestycji.

Podczas gdy kodeks partnerstwa wymaga ustanowienia komitetów monitorujących dla polityki spójności, państwa członkowskie mogą ustanowić też komitet monitorujący w celu wdrożenia KPO – tak zresztą stało się w Polsce. Równolegle ministerstwa mogą również tworzyć grupy robocze z udziałem obywateli w celu usprawnienia konkursów i naborów projektów, by lepiej uwzględniały lokalne potrzeby.

Jeśli podejrzewasz, że fundusze są wykorzystywane niewłaściwie, zaalarmuj lokalne organizacje pozarządowe lub organizacje strażnicze (watchdogi). Jeśli dana społeczność, koalicja lub grupa obywatelska posiada wiedzę specjalistyczną, może sporządzać raporty z monitoringu lub studia przypadków i przekazywać wyniki bezpośrednio odpowiednim władzom regionalnym, krajowym lub europejskim. Udział społeczeństwa pomaga również zapobiegać oszustwom i niewłaściwemu wykorzystaniu funduszy.

Zostań beneficjentem

Jeśli jesteś burmistrzem, przedsiębiorcą lub organizacją poszukującą finansowania projektu, być może znajdziesz je w funduszach europejskich. Jeśli nie wiesz, jak ubiegać się o dofinansowanie, możesz sprawdzić, czy istnieją organy publiczne, które mogą pomóc Ci przekształcić Twój pomysł w projekt. W Polsce o możliwościach finansowania informują m.in. portal Funduszy Europejskich, punkty informacyjne Funduszy Europejskich i organizacje pozarządowe.

Czasami władze nakładają ograniczenia na rodzaje działań i beneficjentów, którzy mogą być finansowani w ramach danego programu. Jeżeli realizujesz działania takie, jak wspierane są z funduszy unijnych, ale nie ma Cię w katalogu beneficjentów, może to oznaczać, że władze potrzebują więcej informacji z regionów, aby stworzyć odpowiednie warunki do wspierania dobrych projektów.

Jeśli napotkasz problemy, próbując zostać beneficjentem funduszy UE, możesz skontaktować się z organizacjami pozarządowymi, takimi jak CEE Bankwatch Network czy Polska Zielona Sieć lub napisać bezpośrednio do odpowiednich instytucji. Władze mogą być skłonne do poprawy warunków dla wnioskodawców, zwłaszcza jeśli zainteresowanie danym naborem jest niewielkie.

Czteropunktowa lista kontrolna dla dobrego partnerstwa

Budowanie dobrego partnerstwa między władzami publicznymi a interesariuszami ma zasadnicze znaczenie dla skutecznych i zrównoważonych krajowych, regionalnych i lokalnych programów finansowanych przez Unię Europejską. Poniższa lista kontrolna służy jako przewodnik, który pomoże obu stronom zapewnić zarządzanie funduszami w najlepszy możliwy sposób.

1

Zaangażuj się wcześniej: Odpowiedni partnerzy są identyfikowani na wczesnym etapie procesu planowania. Mogą to być przedstawiciele przemysłu, związki zawodowe, społeczności i władze lokalne, instytucje akademickie i społeczeństwo obywatelskie (w tym organizacje zajmujące się środowiskiem, funduszami UE, integracją społeczną, równością płci i niedyskryminacją). W niektórych programach mogą one wyznaczyć jedną reprezentatywną organizację parasolową do swojej reprezentacji.

2

Dołącz do komitetów monitorujących: W komitetach monitorujących partnerzy uczestniczą już na wczesnym etapie wdrażania i są na bieżąco informowani o zasadach i wydarzeniach, aby móc wnieść swój wkład w toczące się procesy i konsultacje. Wkład ten jest odpowiednio rozpatrywany, a uczestnicy otrzymują informacje zwrotne (*feedback*).

3

Uzyskaj potrzebne wsparcie: Partnerzy w komitetach monitorujących otrzymują zwroty kosztów i mają możliwości budowania potencjału i korzystania ze środków pomocy technicznej.

4

Uczestnicz w różnych etapach procesu: Partnerzy odnoszą większe sukcesy w wywieraniu wpływu na proces finansowania UE, biorąc udział w programowaniu, wdrażaniu, monitorowaniu i ocenie programów.

PRZYKŁADY PROJEKTÓW DZIAŁAŃ NA RZECZ KLIMATU WSPIERANYCH PRZEZ FUNDUSZE UE

Spółeczności energetyczne są przykładem tego, jak z powodzeniem można wykorzystać fundusze UE do wzmocnienia pozycji obywateli i przyspieszenia przejścia na energię odnawialną. Dzięki obecnym wieloletnim ramom finansowym państwa członkowskie mają wyjątkową okazję do wsparcia rozwoju ruchu społeczności energetycznych poprzez uruchomienie ambitnych programów finansowania w ramach polityki spójności, instrumentu odbudowy i Funduszu Modernizacyjnego.

Umożliwiając obywatelom przejęcie kontroli nad ich źródłami energii, społeczności energetyczne mogą odegrać ważną rolę w odejściu od paliw kopalnych, jednocześnie zwiększając odporność na skoki cen energii, łagodząc ubóstwo energetyczne i promując lokalny rozwój gospodarczy. Mogą one odegrać kluczową rolę w przekształceniu istniejącego niesprawiedliwego systemu energetycznego w bardziej integracyjny, zdecentralizowany i oparty na źródłach odnawialnych, skoncentrowany na potrzebach i uczestnictwie ludzi.

Aby zapewnić efektywne wykorzystanie funduszy UE, istnieje wiele praktycznych narzędzi, które pokazują, jak korzystać z dostępnych źródeł finansowania, np. narzędzie Public Financing Tracker.⁸ Zawiera on przegląd wsparcia finansowego z funduszy polityki spójności, KPO i Funduszu Modernizacyjnego dla społeczności energetycznych w 19 państwach członkowskich UE.

⁸ REScoop.eu, [Financing tracker](#), REScoop.eu, dostęp 28 listopada 2023 r.

PRZYKŁADY PROJEKTÓW DZIAŁAŃ NA RZECZ KLIMATU WSPIERANYCH PRZEZ FUNDUSZE UE

Podczas gdy nowe środki w niektórych krajowych rozdziałach REPowerEU (nowa część KPO) w szczególności odnoszą się do reform i inwestycji mających na celu ułatwienie zbiorowej konsumpcji własnej i rozwoju społeczności energetycznych, niektóre kraje pozostają w tyle. Najbardziej udane przykłady można znaleźć w litewskim rozdziale REPowerEU, który 30 razy wspomina o społecznościach energii odnawialnej i podkreśla ich rolę jako jednego z rozwiązań problemu ubóstwa energetycznego. Jednak zakres proponowanych zmian i gotowość do przyjęcia nowego podejścia do kryzysu energetycznego, odzwierciedlone w KPO, znacznie różnią się w poszczególnych analizowanych państwach członkowskich.

Aby pomóc instytucjom zarządzającym odpowiedzialnym za programy finansowane przez UE, istnieją również materiały pomocnicze, takie jak praktyczna lista kontrolna CEE Bankwatch Network⁹ pokazująca, jak tworzyć skuteczne nabory wniosków na projekty, które mogą wspierać rozwój ruchu energetyki obywatelskiej i zapewnić ich dostosowanie do kontekstu krajowego, regionalnego i lokalnego. Polska Zielona Sieć opracowała natomiast wzorcowe kryteria wyboru projektów, które można zastosować w dowolnym programie regionalnym.

⁹ CEE Bankwatch Network, [Selection criteria for energy communities: a practical checklist](#), CEE Bankwatch Network, 31 maja 2023 r.

PRZYKŁADY PROJEKTÓW DZIAŁAŃ NA RZECZ KLIMATU WSPIERANYCH PRZEZ FUNDUSZE UE

Inne inwestycje, które pozwalają wykorzystać fundusze UE do przekształcenia sektora energetycznego, to te, które wspierają zwiększanie efektywności energetycznej. Efektywność energetyczna ma na celu zmniejszenie ilości zużywanej energii przy jednoczesnym wykonaniu tego samego zadania, eliminując w ten sposób marnotrawstwo energii. Nieefektywne wykorzystanie energii jest jednym z głównych wyzwań zielonej transformacji. Kraje mogą podjąć szereg działań w celu poprawy efektywności energetycznej, takich jak wykorzystanie odnawialnych źródeł energii do chłodzenia i ogrzewania, wymiana nieefektywnych lub zanieczyszczających systemów grzewczych oraz wdrażanie przegród zewnętrznych budynków lub zielonych dachów.

Aby projekty w zakresie efektywności energetycznej finansowane przez UE były naprawdę wartościowe i transformacyjne, muszą angażować lokalne społeczności w ich planowanie i wdrażanie. Konsultacje z mieszkańcami, przedsiębiorstwami i władzami lokalnymi mają zasadnicze znaczenie dla zapewnienia, że spełnione zostaną lokalne potrzeby i priorytety. Priorytetowe traktowanie projektów, które dotyczą wyzwań społecznych związanych z efektywnością energetyczną, takich jak ubóstwo energetyczne, sprawiłoby, że środki byłyby bardziej dostępne a inwestycje – bardziej przystępne cenowo dla słabszych lub zmarginalizowanych grup.

PRZYKŁADY PROJEKTÓW DZIAŁAŃ NA RZECZ KLIMATU WSPIERANYCH PRZEZ FUNDUSZE UE

Fundusze polityki spójności UE, wraz z Instrumentem na rzecz Odbudowy i Zwiększania Odporności oraz Funduszem Modernizacyjnym, są najważniejszymi mechanizmami walki z ubóstwem energetycznym. Na przykład w Czechach Fundusz Modernizacyjny zapewnia wsparcie finansowe dla osób starszych i gospodarstw domowych o niskich dochodach, które mogą ubiegać się o dotacje na ulepszenia budynków, które przyniosą oszczędności energii w ich domach. Co więcej, od 2026 r. niedawno utworzony Społeczny Fundusz Klimatyczny ma również zapewniać środki finansowe na wsparcie inwestycji w transformację energetyczną, takich jak efektywność energetyczna budynków, dekarbonizacja ogrzewania i chłodzenia w budynkach (w tym integracja energii ze źródeł odnawialnych) oraz inne powiązane inicjatywy.¹⁰

Fundusz ma działać w latach 2026–2032 i będzie skierowany w szczególności do gospodarstw domowych znajdujących się w trudnej sytuacji, które są najbardziej dotknięte ubóstwem energetycznym.

Aby dowiedzieć się więcej o tym, jak niektóre państwa członkowskie radzą sobie z ubóstwem energetycznym, zobacz briefing Bankwatch (w języku angielskim) „Tackling Energy poverty in EU Member States”.¹¹

¹⁰ Council of the European Union, [Infographic - Fit for 55: a fund to support the most affected citizens and businesses](#), *European Union*, dostęp 28 listopada 2023 r.

¹¹ CEE Bankwatch Network, [Tackling energy poverty in EU Member States](#), *CEE Bankwatch Network*, 2 czerwca 2023 r.

Zdjęcia: Canva

Supported by:

on the basis of a decision
by the German Bundestag

Ten projekt jest częścią Europejskiej Inicjatywy Klimatycznej (EUKI), instrumentu Niemieckiego Federalnego Ministerstwa Gospodarki i Działań na rzecz Klimatu (BMWK). Za opinie wystosowane w powyższym przewodniku odpowiedzialność ponoszą autorzy, nie muszą one odzwierciedlać poglądów Federalnego Ministerstwa Gospodarki i Działań na rzecz Klimatu (BMWK).

Sfinansowane przez Unię Europejską. Poglądy i opinie wyrażone w przewodniku należą wyłącznie do autorów, nie muszą odzwierciedlać poglądów i opinii Unii Europejskiej oraz CINEA. Unia Europejska lub grantodawca nie ponoszą za nie odpowiedzialności.

bankwatch.org/europeangreendeal

zielonasiec.pl